



Rozvojová pomoc i pro ženy

Oficiální rozvojová pomoc (ORP), neboli pomoc, je hlavní nástroj, kterým státy naplňují své závazky v oblasti řešení celosvětových sociálních a ekonomických nerovností. Tvoří ji *zdroje, které vlády vyčlenily primárně na podporu rozvoje a bohatství v rozvojových zemích. Způsob jejich využití není ze strany vlád nijak výrazně omezen.*¹ Jedná se převážně o zdroje finanční, ale v některých případech se jedná i o zdroje ve formě odborných znalostí, grantů, atd. V roce 2004 a 2007 se největší poskytovatel ORP - Evropská Unie rozšířila o nové členské státy (NČS), např. Bulharsko, Česká republika, Polsko, Rumunsko a Slovensko. NČS v současné době poskytují partnerským zemím pomoc bilaterálně (přímo) nebo multilaterálně (prostřednictvím mezinárodních institucí). I díky jejich pomoci EU definuje svůj postoj ke globálním procesům spojeným s pomocí a rozvojem.

V globálním měřítku panuje shoda v tom, že ženská práva a rovnost žen a mužů musí být součástí všech strategií na zmírnění chudoby. Výsledný dokument Summitu o rozvojových cílech tisíciletí konaného v roce 2010 odráží závazek, který se stále častěji objevuje v dárcovských politikách: *Jsmo si vědomi toho, že rovnost žen a mužů, posílení postavení žen, neomezená lidská práva pro ženy a vymýcení chudoby jsou nezbytné k dosažení hospodářského a sociálního rozvoje i k dosažení všech rozvojových cílů tisíciletí.*² Avšak dodnes se odhodlání dárců k prosazování rovnosti žen a mužů a posílení postavení žen neodrazilo na kvalitě života žen a dívek v rozvojových zemích. Ačkoliv se za posledních padesát let na pomoc vynaložilo více než 2,3 bilionů amerických dolarů, na světě stále žije 1,2 miliard lidí za 1 dolar na den a podle odhadů je z tohoto počtu 70% žen.³ Všude na světě jsou ženám kvůli pohlaví systematicky upírána jejich práva, s čímž souvisí i menší rozhodovací pravomoci, omezený přístup ke zdrojům, tedy k financím a půdě. Ženy jsou také méně chráněny proti násilí a mají omezený přístup k základním službám, např. ke vzdělání a zdravotní péči.

Tento článek se na rovnost žen a mužů dívá jako na jeden ze základních rozvojových cílů a sleduje, jak současné nejoblíbenější modely rozvojové pomoci narušují ochranu a naplňování práv žen. Přináší také doporučení ohledně způsobu, jakým může rozvojová pomoc skutečně od základů změnit znevýhodnění žen a posílit postavení jak žen, tak i mužů v rozvojovém světě a přinést



rozvojevému světu opravdovou změnu.

1. Ženy, muži a chudoba: kolik stojí nerovná práva

Spojitosť mezi rovností žen a mužů a chudobou a fakt, že jsou si nepřímo úměrné, je dávno známa. Nerovnost mezi ženami a muži vyplývá z toho, že každé pohlaví na sebe váže specifické role a odpovědnosti, a že se liší hodnota a oceňování jejich práce. To dále udává míru, do které jsou ženy a muži schopni získat přístup ke zdrojům, např. vzdělání, zdravotní péči, půdě, penězům, atd., a kontrolu nad nimi. Například je-li žena vytížena starostí o domácnost, za kterou samozřejmě nedostává zaplacenou, snižuje to její možnosti najít si placenou práci nebo získat vzdělání. Mužská práce je obvykle lépe placená, ženy průměrně vydělávají o 17% méně než muži.⁴ Ženy jsou proto kvůli svému nerovnému postavení s muži daleko náchylnější k chudobě a naopak chudoba zmenšuje schopnost žen využívat příležitostí, které by mohly jejich znevýhodnění zmírnit. Rozvojová pomoc si klade za cíl zmenšit sociální a ekonomické nerovnosti a přirozeně tak úzce souvisí se zmíněnou otázkou nerovnosti. Její role ve snižování nebo naopak zachování těchto nerovností je podstatná.

Nezabývá-li se rozvojová pomoc otázkami nerovnosti žen a mužů, výsledkem je, že i pokud by docházelo k rozvoji, jeho vliv na vyrovnání sociálních a ekonomických výsledků obou pohlaví je oslaben. Nejnovější studie ukázaly, jak diskriminace žen a dívek v oblasti vzdělávání, lékařské péče, finančních služeb a lidských práv snižuje jejich sociální a ekonomické výsledky:

- Rozdíly ve vzdělání a zaměstnanosti žen a mužů každoročně snižují růst na hlavu v Africe o 0,8%.⁵
- Pokud se nepodaří naplnit Rozvojové cíle tisíciletí, může to vést ke snížení růstu na hlavu o 0,1-0,3%.⁶
- Hospodářský a sociální průzkum Asie a Tichomoří z roku 2007 odhaduje, že tento region přicházel o 42 až 47 miliard dolarů ročně z důvodu omezeného přístupu žen k pracovním příležitostem a o dalších 16 až 30 miliard dolarů ročně v důsledku propastného rozdílu mezi vzděláním žen a mužů.⁷

Napravení nestejného přístupu ke zdrojům a výnosům z nich plynoucím je nutné pro dosažení rozvojových cílů. Je to ale též otázka spravedlnosti a nezadatelné právo žen. Rozvojová pomoc musí naplňovat svoji odpovědnost a závazky v boji proti chudobě, ale i závazky/povinnosti, ke kterým se některé země zavázaly prostřednictvím ratifikace nástrojů lidských práv, např. CEDAWu, Pekingské akční platformy, atd. Tyto závazky se zatím nedaří plnit v každé fázi politických procesů a současný rámec rozvojové spolupráce a pomoci stále staví ženám překážky.



2. Současný finanční rámec a jeho důsledky pro práva žen

V úsilí o zvýšení snahy o dosažení rozvojových cílů desetiletí se dárcovské země zavázaly ke zvyšování rozvojové pomoci a přijaly reformy, které povedou k zefektivnění agendy. Zmiňovaná reforma rozvojové pomoci je obsažena v Pařížské deklaraci, akčním programu z Akkry a Pusanském partnerství pro účinnou rozvojovou spolupráci. Všechny tyto programy a deklarace nějakým způsobem ovlivňují práci v oblasti ženských práv.

V roce 2005 byla přijata Pařížská deklarace (PD), ve které se 141 států rozvojového a rozvinutého světa, společně s Evropskou komisí a 27 mezinárodními dárcovskými organizacemi zavázalo k reformě poskytování a řízení pomoci. Ta by se měla v budoucnosti soustředit na pět principů: vlastnictví rozvojového procesu rozvojovými zeměmi, harmonizaci, respektování rozvojových programů připravených rozvojovými zeměmi, řízení zaměřené na výsledky a vzájemnou odpovědnost (viz rámeček). Pařížská deklarace si jasně stanovila určité akce, cíle a ukazatele, kterých chce dosáhnout v daném časovém horizontu. Její hlavní myšlenkou je, že rozvojová pomoc musí být poháněna partnerstvím mezi dárcovskou a partnerskou zemí, která zároveň za celý proces odpovídá. PD se spíše než na zlepšování podmínek pro efektivnější snižování chudoby a odstranění nerovností zaměřuje na dodávky pomoci. Tento posun se odráží v hlavně ve finančních nástrojích rozvojové pomoci, např. ve využívání rozpočtové podpory celých odvětví (viz rámeček) na rozdíl od podpory jednotlivých projektů. Operacionalizace vedená výše uvedenými principy se zaměřuje zejména na to, aby na úrovni států fungovaly programy především za pomoci již existujících nástrojů daného státu, např. národní strategie, plány na zmírnění chudoby a národní rozvojové plány. Pařížská deklarace bývá kritizována pro svou neschopnost postavit klíčové rozvojové cíle, tj. rovnost žen a mužů, lidská práva, sociální spravedlnost a udržitelnost, do centra zájmu pomoci a rozvojové spolupráce.



Pět principů pařížské deklarace⁸

- 🌐 Vlastnictví rozvojového procesu rozvojovými zeměmi: Rozvojové země budou samy efektivně řídit své rozvojové politiky a koordinovat rozvojové akce.
- 🌐 **Harmonizace:** Dárcovské země budou lépe sladovat svoje akce, aby byly transparentnější a kolektivně účinné.
- 🌐 **Respektování rozvojových programů připravených rozvojovými zeměmi:** Dárcovské země zaměří svou celkovou podporu partnerským zemím na rozvoj jejich národních rozvojových strategií, institucí a postupů.
- 🌐 **Řízení zaměřené na výsledky:** Správa finančních prostředků a rozhodovací procesy se budou v každé zemi řídit s ohledem na jejich maximální účinnost.
- 🌐 **Vzájemná odpovědnost:** Dárcovské i rozvojové země se zavazují, že vzájemně ponесou odpovědnost za výsledky v oblasti rozvoje.

Akční program z Akkry obohatil PD tým, že pomoc může být efektivní jen do té míry, do které bude působit i na rozvoj: „*Rovnost pohlaví, dodržování lidských práv a ekologická udržitelnost jsou klíčové pro dosažení trvalého zlepšení životních podmínek chudých - žen, mužů i dětí. Je nezbytné, aby se všechny naše politiky zaměřily systematictěji na řešení těchto problémů.*“ (Akční program z Akkry, odst. 3). Akční program z Akkry nejenže vyzvednul rovnost žen a mužů jako jedno z nejdůležitějších témat, ale také poukázal na to, že je třeba, aby jak dárcovské tak i rozvojové státy zajistily realizaci rozvojových politik a programů v souladu s mezinárodními závazky ohledně rovnosti a lidských práv. Akční program z Akkry také posílil vlastní odpovědnost jednotlivých států. Na straně dárcovských států totiž povzbudil široký celostátní dialog o rozvoji, a na straně rozvojových partnerských států zase posílil jejich schopnost řídit rozvoj a zapojit vlastní existující systémy do úsilí o rozvoj. Zároveň se v něm dárci zavázali k užší spolupráci s parlamenty (a otevřeli se jejich kontrole), místními úřady i organizacemi občanské společnosti. Zvláště spolupráce s organizacemi občanské společnosti je důležitá, protože tyto organizace se tak stanou vlastními aktéry rozvoje. Dárci se také zavázali k „vypracování individuálních plánů na další uvolňování podmínek pro pomoc.“



Mechanismy dodávek pomoci

🌐 Rozpočtová podpora se týká finanční pomoci v podobě příspěvku k celkovému rozpočtu. Finanční prostředky v rámci této kategorie sice budou nominálně určeny na určitý sektor, ale jejich skutečné využití se nebude muset omezit pouze na tento sektor.

🌐 **Celosektorový přístup (SWAP)** je přístup, ve kterém dárce podporuje rozvoj celého sektoru v dané zemi, např. zdravotnictví, vzdělávání nebo zemědělství.

🌐 **Strategické dokumenty pro snižování chudoby (PRSP)** jsou dokumenty, které zavedla Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Jsou základním předpokladem pro získání půjčky. Jejich cílem je načrtnout hlavní strategii dané země v boji proti chudobě. Tyto dokumenty má navrhovat vláda partnerské země ve spolupráci se Světovou bankou a MMF.

🌐 Finanční mechanismy společného koše (basket funding) jsou mechanismy, ve kterých se spojí několik dárců a společně podpoří určitý program, sektor nebo rozpočet. Prostředkem může být i dohoda dárců o harmonizaci postupů.

Pusanské partnerství pro účinnou rozvojovou spolupráci bylo přijato v listopadu 2011 při zatím posledním přezkoumání PD a Akčního programu z Akkry v Jižní Koreji. Pusanské partnerství přineslo mnoho konkrétních výsledků. V jeho rámci také dochází k většímu podílu všech rozvojových aktérů (parlamenty, místní zastupitelstva nebo zástupci organizace občanské společnosti) na formování rozvojové politiky. Poprvé v historii procesu zefektivnění rozvojové pomoci ke stolu zasedli i zástupci organizací občanské společnosti (zastupování organizací Better Aid⁹). Pusanské partnerství se sice stále zaměřuje na výsledky, ale jeho orientace je spíše dlouhodobějšího rázu a snaží se o to, aby jeho výsledky měly *trvalý dopad na vymýcení chudoby a odstranění nerovnosti*. Průhlednost a odpovědnost se netýká pouze vztahů mezi vládami, ale i vztahů s potenciálními příjemci pomoci a občany dané země. Partnerství se na druhou stranu výslovně nezavazuje k rozvoji v souladu s lidskými právy a státy BRIC¹⁰ se dobrovolně pouze zavazují postupovat v souladu s obecnými principy.

V Pusanském partnerství se rovnost žen a mužů stává více než pouhým tematickým okruhem, kterým je v Akčním programu z Akkry. Podle odstavce 20 Partnerství je odstranění nerovnosti žen a mužů jednak cílem jako takovým, ale i předpokladem pro dosažení udržitelného růstu podporujícího začlenění. Stanovuje také cíle genderové rovnosti v oblasti odpovědnostních



mechanismů a požaduje, aby se veřejnost informovala o postupu vládních politik na základě sběru a analýzy dat rozdělených podle pohlaví. Žádá, aby se problémy spojené s rovností žen a mužů staly součástí všech rozvojových iniciativ. Myšlenka rovnosti žen a mužů je ovšem i nadále vnímána jako záležitost modelu ekonomického růstu, místo toho, aby se vnímala jako jedna z hlavních charakteristik rozvoje. Odstavec 20 ale může fungovat jako výchozí bod k prosazení genderové problematiky, mezinárodních genderových závazků a může také poskytnout větší legitimitu úsilí v této oblasti.

V Pusanu také došlo poprvé k zapojení nových členských států EU do procesu zefektivnění rozvojové pomoci, i když, vzhledem k tomu, že rozvojové politiky a programy ve většině těchto států jsou teprve v počátcích, míra jejich zapojení nebyla nikterak veliká. Organizace občanské společnosti se účastnily vlastního fóra i přípravných zasedání především jako součást národních platforem a organizace CONCORD. Jednání se ovšem neúčastnili nejvyšší představitelé příslušných politik, s výjimkou Polska (kvůli svému předsednictví). I delegace členských států tvořili vyslanci namísto klíčových tvůrců politik z příslušných ministerstev.

Na druhou stranu ale nelze pochybovat o tom, že došlo k takovým posunům ve vnímání rozvojové pomoci, které přímo ovlivní organizace na obranu ženských práv a samotnou práci v této oblasti. Partnerství přispělo k tomu, že rovnost je znovu vnímána jako jeden z cílů rozvoje.

- **Omezení financování a přístupu k financím**

Nové a/nebo preferované mechanismy dodávek pomoci nyní dávají přednost přímému mezivládnímu financování. Avšak přestože tento způsob financování posiluje vlastnictví rozvoje na straně příjemců pomoci a pomáhá budovat partnerství mezi dárci a příjemci, představuje nebezpečí pro práci v oblasti ženských práv. Je možné, že ztíží práci na kontroverznějších tématech, například úsilí v oblasti sexuálních a reprodukčních práv žen, zvláště tam, kde tyto oblasti nejsou vnímány jako prioritní. Tuto změnu při přípravných jednáních na Pusan prosazovala především rwandská vláda společně s vládami dalších afrických zemí a její vliv na životy žen bude nepochybně významný. Fakt, že se v souladu s Pusanským partnerstvím automaticky očekává, že financování pomoci bude probíhat prostřednictvím státu, omezí přístup k financím organizacím zabývajícím se ženskou otázkou a rovností.

- **Účinnost/hodnota peněz omezuje práci v oblasti genderové rovnosti**

Stále více se očekává, že pomoc přinese viditelné výsledky. Dárci vyžadují krátkodobé výsledky, kterými se mohou rychle pochlubit svým daňovým poplatníkům. Tyto požadavky ale nejsou v



souladu s činností, jejímž cílem je zcela proměnit nerovné vztahy mezi pohlavími. Tato činnost je totiž svou povahou dlouhodobá a komplexní. Pusanské partnerství zachovává růstový model a klade důraz na financování prostřednictvím soukromého sektoru. Navíc výsledky v této oblasti jsou často nezměřitelné a obtížně prokazatelné. Sběr informací ohledně těchto výsledků je v krátkém časovém horizontu hodnocení programů/projektů zcela nemožný. Organizace proto mají stále větší problémy dokázat konkrétní a trvalé výsledky v oblasti boje za ženská práva a dárce na druhé straně jen obtížně obhajují investice do této oblasti.

- **Omezené vlastnictví a podíl žen na stanovování národních priorit**

Cílem posílení principu vlastnictví rozvojového procesu je větší podíl partnerských zemí na tvorbě asistenčních programů. Tento princip ale zároveň musí přesahovat úroveň vlády partnerské země. Chceme-li dosáhnout naprostého vymýcení chudoby, je třeba, aby se na tvorbě asistenčních programů podíleli i obyvatelé dané země, a to především ženy, které bývají z politických procesů dlouhodobě vylučovány. Například nedostatečná diskuze o rozpočtových prioritách má *de facto* dopad na ženy. Navíc, základem Oficiální rozvojové pomoci jsou strategické dokumenty o snižování chudoby, které schvaluje Světová banka a MMF a které proto nespádají stoprocentně pod jednotlivé země. Tyto instituce nenesou žádnou odpovědnost ohledně plnění mezinárodních cílů o genderové spravedlnosti a udržitelném rozvoji a proto nelze očekávat, že by se do zmiňovaných dokumentů dostaly právě otázky ženských práv.

3. Cesta vpřed: jak propojit otázku rovnosti pohlaví a rozvoje?

Pusanské partnerství⁹ stanovuje, že se v předem daném časovém horizontu spustí nový monitorovací proces a nový orgán s cílem zajistit odpovědnost a provádění opatření. V červnu 2012 vyhlásí Pusanská prozatímní skupina (bývalá skupina Sherpa) soubor ukazatelů a cílů, jejichž prostřednictvím bude monitorovat naplňování Pusanského partnerství. Za plnění těchto závazků převezmou větší díl odpovědnosti partnerské země. Nově také bude spuštěno Světové partnerství pro účinnou rozvojovou spolupráci (dříve Pracovní skupina pro účinnost pomoci), které bude platformou a fórem pro výměnu znalostí a pravidelné hodnocení pokroku. Na základě tohoto Partnerství vznikne nová demokratická agenda rozvojové účinnosti, která se více zaměří na začlenění a méně na samotné dárce. Nové partnerství bude rovnější rovnoprávnější a jeho procesy bude nově nižší měrou řídit Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) nebo Výbor pro rozvojovou pomoc (DAC). Pro nové členské státy se zde otevírá větší příležitost zapojit se do rozvojové pomoci, protože ne všechny z těchto států jsou členy OECD DAC.

Americká ministryně zahraničí Hillary Clintonová společně s korejskou vládou a s vládami několika



dalších států (Velké Británie, Kanady, atd.) vydaly na čtvrtém fóru na vysoké úrovni Pusanský akční plán na rovnost žen a mužů a rozvoj. Ačkoliv plán prosazuje rovnost žen a mužů, ekonomické posílení žen a navrhuje zvýšení financování otázek ženských práv, iniciativa se spíše než na lidská práva a snížení chudoby soustředí na ekonomický růst. Ženské organizace označily toto úsilí za dobrý začátek, ale podrobily kritice fakt, že se málo věnuje otázce rovnosti žen a mužů jako prostředku na dosažení ekonomického růstu. Požadují proto opětovné zvážení tohoto trendu, na což nyní reaguje množství dárců.

V posledních deseti letech organizace občanské společnosti reagují na proces zefektivnění pomoci, v jehož čele stojí dárci, tím, že obhajují rozvojovou pomoc zaměřenou na začlenění a udržitelný rozvoj. Více než množství pomoci je tedy zajímavá kvalita rozvoje. Obhájci ženských práv obohatili celý proces ujištěním, že rovnost žen a mužů je klíčovou složkou rozvoje a na oplátku byli uznáni za jedny z hlavních rozvojových aktérů. O problémech spojených s rovností žen a mužů se stále více mluví a roste i počet organizací jak z dárcovských tak i z partnerských zemí, které se do globálních procesů zapojují. Občanské společnosti při jednáních vystupovaly jako rovnocenní partneři. Získaly tím mnoho příležitostí k uplatnění skutečného vlivu na politické změny, na druhou stranu byla ohrožena nezávislost celého občanského hnutí a jejich průkopnická role v rozvojové spolupráci. Ačkoliv Pusanské partnerství a akční plán EU pro rovnost žen a mužů obsahují i určité nedostatky, představují pro nové členské státy příležitost, aby i ony sehrály významnou roli při jejich zavádění.

(poznámky pod čarou)

- 1 IBON International (2009) *Primer on ODA and Development Effectiveness, Can aid be a key contribution to genuine development?* Philippines: 3
- 2 UNGASS (2010) *Keeping the promise: United to achieve the Millennium Development Goals*, ke stažení na: http://www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/outcome_documentN1051260.pdf
- 3 UNIFEM (2009) *Women's Empowerment Principles, Equality means business*: 8
- 4 ITUC (2008) v UNIFEM (2009) *Progress of the World Women*: 55
- 5 Blackden, M. & C. Bhanu (1998) *Gender, Growth, and Poverty Reduction: Special Program of Assistance for Africa*, Světová banka, pracovní dokument č. 428.
- 6 DESA (2009) *World Survey on the role of women in development*, ke stažení na: <http://www.un.org/en/development/desa/financial-crisis/gender.shtml>
- 7 DESA (2009) *World Survey on the role of women in development*, ke stažení na: <http://www.un.org/en/development/desa/financial-crisis/gender.shtml>
- 8 Obsah rámečku viz AWID (2008): Shrnutí Pařížské deklarace o účinnosti pomoci a nových formách pomoci, která se zabývá účinností pomoci a ženskými právy (k dispozici online)



9 BetterAid združuje více než 700 rozvojových organizací občanské společnosti a již od roku 2007 usiluje o zvýšení účinnosti pomoci. Organizace Better Aid stojí v čele mnoha aktivit občanské společnosti, poskytuje například konzultace v těchto oblastech, publikuje studie a provádí dohled.

10 Tzv. státy BRIC tvoří Brazílie, Rusko, Indie a Čína, tedy státy, které jsou přibližně na stejné úrovni nastupujícího ekonomického rozvoje

11 Odstavce 35 a 36

KARAT Coalition (hlavní realizační partner)

od roku 1997 koordinuje KARAT síť ženských organizací ze střední a východní Evropy a Společenství nezávislých států. Hlavním cílem koalice je zajistit genderovou rovnost prostřednictvím monitorování implementace mezinárodních dohod a politik. Bojuje za ženská práva, ekonomickou a sociální spravedlnost a genderově zaměřenou rozvojovou spolupráci se silným důrazem na perspektivu postsocialistických zemí. Během posledních deseti let vybudovala Koalice KARAT silnou síť a v současné době má okolo 60 členů včetně 50 organizací.

Koalicja KARAT

ul. Rakowiecka 39A/14
02-521 Warszawa
Tel. +48 22 849 16 47
tel./fax +48 22 628 20 03
secretariat@karat.org.pl
www.karat.org



One World Action (OWA)

je nestátní nezisková organizace založená v roce 1989. jejím hlavním cílem je pracovat společně s ženskými organizacemi z venkova a měst z Afriky, Asie, Latinské Ameriky a východní Evropy. Kořeny chudoby vidíme v nedostatku moci, a proto pracujeme s těmi nejchudšími a nejvíce vyloučenými lidmi, aby získali hlas, moc a možnosti změnit své vlastní životy. Na tématech jako jsou genderová rovnost, podíl na vládnutí a sociální vyloučení pracujeme prostřednictvím budování kapacit, vzájemného propojování a obhajoby ženských práv. Ve Velké Británii a Evropě bojujeme za změnu mezinárodních politik, které uvrhají lidi do chudoby a udržují je v ní.

One World Action

Bradleys Close, White Lion Street
London N1 9PF United Kingdom
Tel: + 44 (0)20 7833 4075
Fax: + 44 (0)20 7833 4102
info@oneworldaction.org
www.oneworldaction.org
Charity registration number: 1022298
Company registration number: 2822893



V České republice realizují aktivity tohoto projektu Asociace pro rovné příležitosti a Gender Studies, o.p.s.

Tento dokument je součástí projektu Connect! – ženy z východu, jihu a západu pro rozvoj a byl vypracován s finanční pomocí Evropské komise. Za obsah tohoto dokumentu je plně zodpovědná organizace One World Action a Koalice KARAT a za žádných okolností nesmí být považován za stanovisko Evropské unie.

